

דף קריאה

«הצוואה הייתה מזויפת»

רומן מאת רובר קזנובאס — מהדורה שנייה, מתוקנת ומעודכנת (2025)
בדיון היסטורי — השבה, אמונות ואמת

1. כרטיס זיהוי

כותרת: הצוואה הייתה מזויפת
מחבר: רובר קזנובאס
ז'אנר: רומן היסטורי / מותחן תיעודי, בעל ציר זמן כפול
מבנה: פרולוג + 4 פרקים + אפילוג
מהדורה: מהדורה שנייה, מתוקנת ומעודכנת, הפקדה חוקית נובמבר 2025
ISBN: 978-2-488999-62-5
תקופות מכוסות: 1516-1570 (עלילת הרנסאנס) ו-2023-2025 (עלילה בת זמננו)
מקומות מרכזיים: קלו-לוסה ואמבואז, מילאנו, פריז (הארכיון הלאומי, הלובר)
מקור משלים: מאמר אקדמי מאת המחבר, מכון לייבניץ למדעי החברה (SSOAR)
הוצאה שותפה: International Restitutions (ארגון לא-ממשלתי בראשות המחבר)

2. הצגה כללית

«הצוואה הייתה מזויפת» שוזר יחדיו שני סיפורים המרוחקים זה מזה חמש מאות שנה. מצד אחד, מעלליהם של פרנצ'סקו מלצי וסאלאי, תלמידיו של לאונרדו דה וינצ'י, המארגנים סמוך לאחר מות המורה (2 במאי 1519) את הסתרתו של חלק מעיזבונם — ציורים וכתבי יד — כדי להתחמק מ'droit d'aubaine, זכות המלוכה הצרפתית להחרים את נכסי זר שאין לו יורש ישיר — זכות שהייתה מתירה לכתר הצרפתי להחרים את מלוא רכושם של אותו זר. מצד שני, החקירה המתנהלת בשנים 2023-2025 בידי ההיסטוריון פייר ברטייה ואוצר הארכיון אנטואן מרשאן בארכיון הלאומי, המשחזרים, מסמך אחר מסמך, את מנגנון ההונאה המכוננת הזאת — עד לצוואה המזויפת ש'נמצאה מחדש' בשלהי המאה התשע-עשרה.

הרומן מוצג במפורש כבדיון היסטורי המבוסס על מקורות אמיתיים: בהערת הפתיחה מבהיר המחבר כי הסתירות התיעודיות והיעדרם של כתבי התאזרחות הם אותנטיים, בעוד שהסצנות, הדיאלוגים ומניעי הדמויות שייכים להמצאה הספרותית.

3. תקציר לפי פרקים

פרולוג — פריז, הארכיון הלאומי, אוקטובר 2023
פייר ברטייה, שמזה שלוש שנים שקוע באובססיה סביב משפט חידתי במכתבו של מלצי (1519) המזכיר 'מכתבי המלך' שהתירו ללאונרדו לערוך צוואה, מגלה יחד עם אנטואן מרשאן כי אין כל זכר לכתבי התאזרחות כאלה בתשעת הכרכים של קטלוג מעשי פרנסואה הראשון. הספק מתעורר לגבי חוקיות צוואתו של לאונרדו.

פרק 1 — אדון קלו-לוסה — קלו-לוסה, 1516-1519
התיישבותם של לאונרדו, פרנצ'סקו מלצי וסאלאי בצרפת בחסות פרנסואה הראשון. תיאור חיי היומיום של המורה (המונה ליזה, מחברותיו, צמחונותו, מחלת השיגרון שלו), יחסיו עם שני תלמידיו, ולבסוף התדרדרותו הפיזית. הפרק מסתיים במותו של לאונרדו (2 במאי 1519) ובברית הסודית שכורתים פרנצ'סקו וסאלאי כדי להבריח חלק מהירושה לפני מלאי המלוכה.

פרק 2 — שליחי המלך — קלו-לוסה, 5 במאי 1519 והימים שלאחר מכן
הגעתו של מונקורנה, פקיד האוצר, המופקד על מלאי רשמי של רכוש לאונרדו בשם ה-droit d'aubaine. פרנצ'סקו וסאלאי מחביאים ציורים (לדה והברבור, יוחנן המטביל) וכתבי יד, ממציאים הסברים סבירים להיעדרם, ומשחקים את קומדיית האבל המשותף. הלווייה בסן-פלורנטין; סצנת הילד עם חינניות, סמל להמשכיותו העממית של המורה.

פרק 3 — שנות ההונאה — מילאנו, 1519-1570

שובו של פרנצ'סקו למילאנו עם השלל המוסתר. פגישתו עם פומפאו בוניני, מתווך המסייע לו לברוא מקור מהימן כדי לשווק את היצירות בחשאי. הידרדרות היחסים עם סאלאי, שמותו האלים (בחץ קשת-רובה) מתרחש לאחר שאיים להתוודות בפני כומר. על ערש דווי (1570), פרנצ'סקו מוסר את הסוד לבנו אורציו ומפקיד בידיו מסמך חתום המיועד לדורות הבאים, לפני שהוא נפטר חמישים ואחת שנים לאחר לאונרדו.

פרק 4 — ארכיטקטורת השקר — פריז, 2024-2025

ברטייה ומרשאן משחזרים, בעזרת מאמרו של מונטניון (1893) ופרשת הנוטריונים בורו ד'אמבואז, את ייצור ה'צוואה' — עותק מהמאה השבע-עשרה שמעולם לא נמצא לו כתב-יד מקורי. פיתוח הטיעון המשפטי בנוגע ל-droit d'aubaine, לאי-ההתיישנות של מעשים שאינם קיימים מבחינה משפטית, וזיהוי צאצאיו הצדדיים של לאונרדו. כתיבתו ופרסומו של המאמר האקדמי (ינואר 2025) ולאחר מכן הרומן (נובמבר 2025).

אפילוג — מוזיאון הלובר, 20 בדצמבר 2025

חודש לאחר פרסום הרומן, ברטייה מתבונן במונה ליזה זמן קצר לאחר השוד המפורסם באולם המרובע. שיחה מסכמת עם מרשאן על משמעות הגילוי: האם היה מלצי גב או מצייל? העמימות המוסרית נותרת מכוננת, ופתוחה, ונסמכת לשיפוטו של הקורא, בעוד היצירה עצמה ממשיכה להתקיים ללא תלות בלגיטימיות מקורה.

4. דמויות מרכזיות

לאונרדו דה וינצ'י (המאה ה-16)

גאון אוניברסלי המזדקן, מתגורר בקלו-לוסה בחסות פרנסואה הראשון; נפטר ב-2 במאי 1519. דמות כמעט אבהית עבור פרנצ'סקו.

פרנצ'סקו מלצי (המאה ה-16)

התלמיד האהוב, בנו הרוחני של לאונרדו. הופך לאדריכל הגניבה והשקר המכונים; מקדיש את חייו (עד גיל 79, בשנת 1570) להגנה על הירושה ולמימושה בחשאי, ולבסוף מוסר את הסוד לבנו אורציו.

סאלאי (ג'אן ג'קומו קפרוטי) (המאה ה-16)

התלמיד השני, בעל רוח פרועה ומפתה. שותף לגניבה הראשונית, מסתכסך עם פרנצ'סקו, מאיים להתוודות בטרם נרצח בנסיבות עכורות.

פומפאו בוניני (המאה ה-16)

מתווך מילאני המסייע לפרנצ'סקו לברוא מקור מהימן כדי לשווק את היצירות הגנובות.

מונקורנה (המאה ה-16)

פקיד באוצר המלכותי המופקד על אכיפת ה-droit d'aubaine ועל מלאי רכושו של לאונרדו.

אורציו, ולאחר מכן קרלו מלצי (המאות ה-16-17)

צאצאיו של פרנצ'סקו, שומרי הסוד והמסמך החתום זה אחר זה, הממשיכים את ההסתרה מתוך נאמנות בין-דורית.

פייר ברטייה (המאה ה-21)

היסטוריון האחוזה אובססיה סביב הסתירות בתיק לאונרדו; מנהל את החקירה במשך שלוש שנים, מפרסם מאמר אקדמי ולאחר מכן את הרומן עצמו.

אנטואן מרשאן (המאה ה-21)

אוצר בארכיון הלאומי, שותפו האינטלקטואלי של ברטייה; מגלם את המבט המוסדי ואת הזהירות המתודולוגית.

5. נושאים מרכזיים

השבה ולגיטימיות של רכוש תרבותי

הרומן מטיל ספק בחוקיותו של ה-'droit d'aubaine' שהוחל על לאונרדו, זר חסר כתבי התאזרחות מוכחים, ומעלה את שאלת אי-ההתיישנות של מעשה שאינו קיים מבחינה משפטית — הד ישיר למעורבותו של המחבר בארגון הלא-ממשלתי International Restitutions.

אמת היסטורית מול הנרטיב הרשמי

ציר הזמן הכפול מציב זה מול זה את ייצורו של שקר מכונן (המאה ה-16) ואת פירוקו השיטתי באמצעות מחקר ארכיוני (המאה ה-21).

עמימות מוסרית: גב או מצייל

פרנצ'סקו מלצי מוצג כזייפן וכמתעתע, אך גם כמציל של מורשת שיכלה להתפזר או להיהרס — הרומן נמנע מהכרעה חדה ומותיר את השיפוט בידי הקורא.

מסירה וסוד משפחתי

הסוד עובר מדור לדור (פרנצ'סקו ← אורציו ← קרלו מלצי), ונטען בכל תקופה במשמעות חדשה (פטריטיות איטלקית, התנגדות תרבותית, וכן הלאה).

המשכיותה של היצירה האמנותית
יהא אשר יהא הפגם במקורה, היצירה (המונה ליזה, יוחנן המטביל) ממשיכה להקסים: היופי מוצג כבלתי תלוי בלגיטימיות של מסלולה.

מלאכתו של ההיסטוריון
הצמד ברטייה/מרשאן ממחיש את שיטת המחקר הארכיוני (קטלוגים של מעשים, התכתבויות מהמאה ה-19, ניתוח פילולוגי) במנוע האמיתי של העלילה בת זמננו.

6. עובדות היסטוריות מבוססות / רכיבים בדיוניים

בהתאם להערת הפתיחה של המחבר, הרשימה שלהלן מבחינה בין מה ששייך למחקר תיעודי לבין מה ששייך להמצאה.

שהותו של לאונרדו בקלו-לוסה ומותו ב-2 במאי 1519 — עובדה היסטורית
מתוארך ומתועד.

היעדר כתבי התאזרחות בקטלוג מעשי פרנסואה הראשון — עובדה היסטורית
מוצג על-ידי המחבר כמבוסס.

היעדר המקור הצרפתי של הצוואה — עובדה היסטורית
לפי ההערה, לא נמצא מעולם שום מקור.

מאמרו של מונטניון (1893) על 'גילוי' הצוואה — עובדה היסטורית
עותק מהמאה ה-17, ללא כתב-יד מקורי, שהוצג בפני קונגרס אגודות האמנויות היפות.

החלת ה-droit d'aubaine על זרים — עובדה היסטורית
המחבר מאשר כי היה זה נוהג ממשי באותה תקופה.

סצנות, דיאלוגים ומניעי הדמויות (פרנצ'סקו, סאלאי, ברטייה, מרשאן...) — בדיון
פרי דמיונו של המחבר, כדי להעניק חיים לעלילה התיעודית.

מותו האלים של סאלאי בחץ קשת-רובה — בדיון ספרותי
עיצוב דרמטי של גורלו של סאלאי.

מסירת הסוד עד לקרלו מלצי (המאה ה-17) — בדיון
שחזור ספרותי שנועד להסביר את התמדתה של התעלומה.

7. מבנה סיפורי וסגנון

- סיפור בעל חוט זמן כפול (1516-1570 / 2023-2025) המתחלף מפרק לפרק ויוצר אפקט של פתרון הדרגתי, כאשר העלילה בת זמננו 'מסבירה' בהדרגה את העלילה הישנה.
- כתיבה המשרתת את ההוכחה: דיאלוגים טיעוניים ארוכים (בייחוד בפרק 4) הופכים את הבדיון כמעט לחיבור דידקטי על משפט והיסטוריוגרפיה.
- שימוש בציטוטים מן התקופה (קטעים ממכתבים, ממאמרו של מונטניון) המעגנים את הבדיון במנגנון תיעודי אמיתי.
- השמטות זמן בולטות (קפיצות של עשרות שנים בפרק 3) כדי לכסות חצי מאה של מסירת הסוד.
- סגירה מראה: האפילוג, המתרחש בלובר סמוך לאחר השוד ב-2025, מהדהד את הגניבה המקורית מ-1519 וסוגר את ההרהור בשאלת הלגיטימיות של החזקת יצירות אמנות.

8. ציטוטים בולטים

פתיחה — ספקותיו של ברטייה
«מכיוון שהיו בידי מכתבים מן המלך הנוצרי ביותר, המתירים לו לערוך צוואה...»

הברית בין פרנצ'סקו לסאלאי
«אנו נגן על מורשת המורה עד הסוף.»

«לא כתב-היד המקורי, אלא עותק ישן על נייר מהמאה השבע-עשרה, שנעשה מטבע הדברים בשל הסקרנות והחשיבות היוצאת דופן של המסמך.»

הדילמה המוסרית הסופית

«האם היה פרנצ'סקו מלצי גנב או מציל? פושע או גיבור? התשובה, כתמיד, הייתה תלויה במי ששאל את השאלה ולאילו תכלית.»

9. ניתוח ביקורתי

נקודות חוזק

- עלילה מוצקה בעלת ציר זמן כפול, המרתקת את הקורא באמצעות מנגנון של חשיפה הדרגתית.
- תשתית תיעודית אמיתית (קטלוגים של מעשים, מאמרו של מונטניון, ה-droit d'aubaine) המעניקה לרומן עומק היסטורי נדיר עבור בדיון פופולרי.
- הרהור מוסרי מנומק, המסרב לדיכטומיה חד-משמעית, בשאלה הרגישה והעכשווית של השבת יצירות אמנות — בהד יסיר למעורבותו של המחבר בארגון International Restitutions.
- דמויות משנה מקסימות (הילד עם החינניות, סאלאי) המעניקות ממד אנושי לעלילה התיעודית.

מגבלות ונקודות לתשומת לב

- הקטעים המשפטיים ביותר (פרק 4) גוברים לעיתים על הממד הספרותי ומתקרבים למסה המחופשת לדיאלוג.
- כמה מדמויות המשנה מהמאה ה-16 (פומפאו בוניני, מונקורנה) נותרות תפקודיות, יותר בשירות מנגנון העלילה מאשר בעלות עומק פסיכולוגי משלהן.
- הסיום הפתוח במכוון ('פושע או גיבור?') עלול להותיר בקורא רצון לעמדה נחרצת יותר בנוגע לגיטימיות של ה-droit d'aubaine עצמו.

10. סיכום

«הצוואה הייתה מזויפת» מצליח באתגר של בדיון היסטורי המטיל ספק, דרך המקרה המסמל של לאונרדו דה וינצ'י והמונה ליזה, בלגיטימיות של רכוש תרבותי המבוסס על חוקים מתקופה אחרת. בשזורו עלילה ספרותית מהמאה ה-16 עם חקירה שיטתית מהמאה ה-21, בונה רובר קזנובאס יצירה היברידית, מבדרת ומעורבת כאחד, הממשיכה באמצעות הבדיון את פעילותו כפרקליט למען השבת רכוש תרבותי.

הצוואה הייתה מזויפת

רומן מאת רובר קזנובאס

עיון בלשון, בבנייה העלילתית ובאפקטים הרטוריים
נכתב בידי פייר קולונד'

רגיסטרים לשוניים — מבנה עלילתי — מערכת הדמויות — מוטיבים וסמלים — קצב ותחביר

מבוא מתודולוגי

מחקר זה עוסק בגרסה הצרפתית של הרומן "הצוואה הייתה מזויפת" מאת רובר קזנובאס, על מלואו (הפרולוג, ארבעת הפרקים, האפילוג). הניתוח יוצא מן הטקסט עצמו: ציטוטים, סקירות לקסיקליות ותחביריות, ותצפית על הבנייה בעלת שני צידי הזמן. מטרתו לזהות את הבחירות הסגנוניות המרכזיות של המחבר ולבחון את התאמתן למיזם הספר — "מותחן תיעודי" המכריז, כבר מן ההערה הפותחת, על היברידיזציה בין בדיון רומני לחקירה היסטורית.

1. ארכיטקטורה עלילתית וחילופי זמנים

1.1 מבנה דו-לוחי

הרומן בנוי על שני שכבות זמן נבדלות בבירור: הסיפור הרטרופקטיבי של המאה השש-עשרה (מותו של לאונרדו, גניבת היצירות, עשרות שנות מיסטיפיקציה במילאנו) והחקירה בהווה שמנהל ההיסטוריון פייר ברטייה, בפרוץ, בין השנים 2023 ל-2025. הפרולוג והפרק הרביעי ("ארכיטקטורת השקר") ממסגרים את הפרקים 1 עד 3 ויוצרים תנועת פתיחה וסגירה מראתית: הקורא מוטל תחילה אל תוך החידה בת-זמננו, ואז מוטבע מחדש במקור העלילתי של האירועים, בטרם ישוב אליו לצורך הפתרון.

חילופין אלה אינם רק כרונולוגיים אלא גם פונקציונליים: פרקי המאה השש-עשרה שייכים לסיפור המודרמט (סצנות, דיאלוגים, פוקליזציה פנימית על מלצי), בעוד שהפרולוג והפרק הרביעי נוקטים בצורת דו-שיח סוקרטי בין ברטייה למרשן — אמצעי ההופך את החשיפה התיעודית לסצנה חיה יותר משהוא הופך אותה לדיגרסיה דידקטית.

1.2 האמצעי של השתקפות-בתוך-שתקפות (mise en abyme)

החלק האחרון של הרומן גולש אל תוך השתקפות-בתוך-שתקפות: ברטייה עצמו כותב, לנגד עינינו, את המאמר האקדמי ולאחר מכן את הרומן הנושא את אותה הכותרת של זה שאנו קוראים, ומתווה את תוכניו בארבעה פרקים זהים לאלה של הספר הממשי. סחרחורת רפלקסיבית-עצמית זו מטשטשת בכוונה תחילה את הגבול שבין רומנו של קזנובאס לבין ה"רומן" שברטייה מתיימר לכתוב בתוך הבדיון — החתימה הסגנונית הנועזת ביותר בטקסט.

"הוא יצר מסמך חדש שכותרתו הזמנית: 'רומן'. [...]. פרק 1 — אדון קלו-לוסה. פרק 2 — סוכני המלך. פרק 3 — שנות המיסטיפיקציה. פרק 4 — ארכיטקטורת השקר."

פרק 4 — השתקפות-בתוך-שתקפות של הכותרת ושל המבנה.

2. רגיסטרים לשוניים ואוצר מילים

המחבר עובד במודע בשתי רמות לשון, התואמות לשתי שכבות הזמן, מבלי לערבב ביניהן לעולם.

אוצר המילים של התקופה

אוצר מילים טכני — משפטי, ציורי, היסטורי — מתוזמן בקפדנות, שלעולם אינו מוסבר בבבדות אך תמיד מוקשר באמצעות הדיאלוג: "אובן" (זר ללא זכויות אזרח), "זכות האובן" (זכות האדון על עיזבון הזר), "כתבי התאזרחות", "אקו זהב", "ארנק חגורה", "אפריון", "ספומטו".

בחלקי ברטייה-מרשאן, צרפתית מודרנית בעליל של מומחיות משפטית והוצאתית: "שאלת חוקתיות בעדיפות ראשונה", "fraus omnia corrumpit" (המרמה פוסלת הכול), "הוצאה עצמית דיגיטלית" — שבירת רגיסטר מכוונת לעומת פרקי המאה השש-עשרה.

העל-פה המרוסן

הדיאלוגים משחזרים דיקציה מרוממת, כמעט תיאטרלית, ללא שחזור פונטי של התקופה: הקורא בן-זמננו מבין ללא מאמץ, במחיר אנכרוניזם קל של שטף.

"אדוני, אתה מכבד אותי בנוכחותך ובדבריך."

פרק 1 — דוגמה לדיקציה חצרנית, מסוגננת יותר משהיא משוחזרת.

דו-הצבעיות הלסקיקלית הזו מחזקת את הקריאות של הכפילות הזמנית: מתוך אוצר המילים המשמש, הקורא יודע מיד באיזו מאה הוא נמצא, מבלי שיהיה צורך לתארך כל סצנה (אמצעי שהמחבר משתמש בו בכל זאת בנוסף, באמצעות כותרות ביניים קצרות מהסוג "מילאנו, סתיו 1519").

3. דיאלוג חי ודיבור מדווח

הרומן מבחין בעקביות בין שני משטרי דיבור: הדיבור החי של חילופי הדברים בין הדמויות, והדיבור הנדחה של המסמכים — מכתבים, הצוואה, מלאי, התכתבויות — שהדמויות מצטטות, מתמרנות או מזייפות. הבחנה מבנית זו, שאינה תלויה בשום מוסכמה טיפוגרפית מסוימת, היא אחד הקפיצים העמוקים ביותר של הרומן: היא מציבה זו מול זו, ללא הרף, את הנאמר מול הנכתב והנשמר, את מה שניתן להזים במקום מול מה שהופך, ברגע שהוטבע על הקלף, לראיה שנחשבת בלתי ניתנת לתקיפה.

מתח זה שבין המדובר לכתוב הולם את נושא הספר עצמו: מלצי אינו חושש כל כך שיוכחש במילים כמו שהוא חושש להיחשף באמצעות מסמך — מכתב שלא הושמד, מלאי משנת 1516 שחשב כי נשכח, פתק פרטי ששומר נוטריון במשך שלוש מאות שנה. הדיבור המדווח הופך אפוא, לאורך כל הרומן, לעניין הדרמטי המרכזי: כל דמות יודעת שמשפט שנאמר נמוג, בעוד שמשפט כתוב עשוי לצוץ מחדש כעבור מאות שנים ולהפוך גורל על פיו.

הדיאלוגים עצמם צפופים, לעיתים קרובות ארוכים, מה שמקרב את הטקסט במקומות מסוימים לתיאטרון היסטורי או לדיאלוג פילוסופי יותר מאשר לרומן הרפתקאות בעל תשובות קצרות. סצנות המשא ומתן — עם טריוולציו, עם בורו, עם מונקורנה — בנויות אפוא כתחרויות ויכוח של ממש, שבהן כל בן-שיח מפתח היגיון שלם לפני שהוא מוסר את זכות הדיבור.

4. תחביר וקצב המשפט

4.1 המשפט הרחב עם ההשלכות

הסיפור מעדיף משפטים תיאוריים ארוכים, מחולקים לעיתים קרובות בפסיקים לפסוקיות עוקבות, המצטברות עם משלימים תיאוריים לפני שהתקופה נסגרת בנפילה קצרה. קצב זה, "כמניפה ואז כחוד", מורגש במיוחד בסצנות של מוות או אבל:

"בעוד פעמוני הקפלה מצלצלים לתפילת הערב והשמש השוקעת הציתה את החלונות, נשם לאונרדו דה וינצ' את נשימתו האחרונה, חיך שליו על שפתיו."

פרק 1 (קטע מכווץ) — המבנה המצטבר מעבד את הנפילה כדי להעצים את השפעתה.

4.2 שכיחותם של הבינוני הפועל וצורות הגרונד

סקירה לקסיקלית מאשרת שימוש תדיר מאוד בצורה בעלת הצורן "ant-" (מילות היחס והתארים "לפני", "עכשיו", "במהלך", "מול", "לאורך" מונות כל אחת עשרות מופעים, לצד בינוני פועל רבים כגון "חושף", "מכיל", "מחפש", "מראה"). העדפה תחבירית זו — הפסוקית התלויה על פני רצף של משפטים קצרים — מעניקה לטקסט מהלך שוטף ורציף, כמעט קולנועי, אך עלולה גם, בקטעים הצפופים ביותר במידע היסטורי, להאט את קצב הקריאה לטובת שלמות תיעודית.

4.3 משפטי שם עצם וקטעים

לעומת זאת, המחבר מסמן רגעי מתח מסוימים במשפטי שם עצם קצרים ביותר, המצומצמים לעיתים למילה אחת בלבד, השוברים את הזרימה הרחבה הרגילה:

"דונג. דונג. דונג. שלום, לאונרדו. שלום, אדון. שלום, אבא."

פרק 2 — צלצול פעמוני ההלוויה והאנפורה הקינתית, אחד הקטעים הנדירים ברומן הנוקטים במקצב מינימלי שכזה.

5. אמצעים רטוריים ודמויים חוזרים

האנפורה המשולשת

היא מקנה חגיגות לתשובות הצוואתיות ומעניקה קצב פתגמי להעברת הסוד.

"נטל, משום שהוא מחייב לשקר [...] כבוד, משום שהוא הופך אותנו לשומרי אוצר שאין לו אח ורע."

פרק 3 — פרנצ'סקו מלצי לבנו אוראציו.

השאלה הרטורית המדורגת

היא מבטאת את החרדה הקיומית של לאונרדו הגוסס, מבלי להיזקק למונולוג הפנימי הקלאסי.

"כמה ציורים הישרתי בלתי גמורים? כמה הזמנות אכזבתי?"

פרק 1.

הניגוד המוסרי

היא מעצבת את הוויכוח האתי של הרומן וחוזרת כמשפט חתימה בכמה פרקים ובאפילוג: "נטל וכבוד"; "פושע או גיבור? גנב או מציל?"

הפרולפסיס העלילתי

קפיצות פתאומיות אל העתיד מקצרות את המתח המידי לטובת תמונה כוללת המשתרעת על פני חמש מאות שנה.

"עד אשר לבסוף, בשנת 2025, יצאה האמת לאור."

פרק 3.

ההאנשה והפנייה הרטורית

הן הופכות את המונה ליזה לכמעט-דמות, שומרת שקטה של הסוד, מוטיב הנמשך עד לאפילוג.

"סלחו לנו על שאנו נוטשים אתכם."

פרק 1 — פרנצ'סקו מלצי פונה אל הציור לפני המלאי המלכותי.

ההדרגתיות הדרמטית

סצנת הקיר המתפצל בעת המלאי (פרק 2) ממחישה את המתח הקלאסי של חשיפה כמעט-מוחלטת המנוטרלת ברגע האחרון — תבנית החוזרת שלוש פעמים לאורך הרומן.

6. פוקליזציה וקול מספר

הסיפור נוקט במספר כל-יודע קלאסי בגוף שלישי, אך מפעיל אפקט של פוקליזציה משתנה, ממוקד כמעט תמיד בפרנצ'סקו מלצי בפרקים 1 עד 3, בטרם ייפתח, בפרק 4, לפוקליזציה כפולה המשותפת לברטייה ולמרשאן. נקודת מבטו של לאונרדו עצמו אינה מאומצת אף פעם מבפנים: הקורא תופס את מחשבותיו רק דרך דיבורו הישיר או דרך מבטו של מלצי, מה שמשמר את הילת המסתורין שלו וחוסך מן הרומן להכריע, בעצם הגישה למודעות כלשהי, בשאלת הסכמתו המוסרית לגניבה.

צניעות סיפרית זו היא בחירה עקבית עם המיזם התיעודי של הספר: בכך שהוא לעולם אינו "יודע" בוודאות מה חשב לאונרדו באמת, הטקסט משחזר בקנה-המידה של הבדיון את חוסר הוודאות שברטייה, בהווה, חש מול ארכיונים לוקים בחסר.

7. מוטיבים וסמלים נמשכים

החיך והספומטו

כשהוא מקושר שוב ושוב למונח הטכני "ספומטו", מוטיב חיוכה החידתי של המונה ליזה חוצה את הרומן כולו כמטפורה נמשכת של חוסר-הכרעה: כשם שהספומטו "מבטל את קווי המתאר" בין הצל לאור, כך מסרב הרומן להכריע בין קווי המתאר הברורים של הפשע והגבורה. משפטו האחרון של הספר שב ומזכיר במפורש את דימוי החיך החוצה את המאות.

התיבה החתומה

כחפץ חוזר המועבר מדור לדור, התיבה המכילה את וידויו של מלצי מתפקדת כאלגוריה לזיכרון המשפחתי ולאמת הנדחית. היא מבנה באורח סמלי את מעבר הזמן בפרק 3, עד לפתיחתה, המוזכרת באופן אליפטי, בידי צאצא מן המאה השבע-עשרה.

אל מול גדולתן של יצירות האמנות, מקדיש המחבר חפצים צנועים העמוסים ברגש — צלוחית אדמה טוסקנית, מדליון המתאר את אמו של לאונרדו, המחוגה שהועברה למלצי — המאזנים את הממד הפטרימוניאלי של הסיפור בגוון אינטימי יותר, כמעט אלגי.

חבית הארכיון

בפרק 4, הופך המוטיב של המסמך שנמצא "בחבית" לדימוי עצמו של הספק ההיסטוריוגרפי: חפץ שימור ביתי, של מה בכך, הסותר את החגיגות הצפויה ממסמך צוואתי כה מכריע — אירוניה עדינה שאף החוקרים עצמם מדגישים אותה.

8. הטיפול בהיסטוריה: בין למדנות למתח

פרק 4 מהווה שבירת ז'אנר מודעת: הוא נוטש כמעט לחלוטין את הסצנה המודרמטית לטובת דו-שיח ויכוחי ארוך בין ברטייה למרשאן, בנוי על פי מודל הדיון המשפטי — שרשרת של הוכחות ממוספרות, ציטוטים מטקסטים חוקיים, השערות מתחרות המנוסחות באורח מפורש ולאחר מכן נבחנות. בחירה זו מקרבת את הרומן במקומות מסוימים למסה היסטורית או למאמר משפטי פופולרי, בסיכון של האטת קצב הסיפור לעומת הפרקים הקודמים, האירועיים יותר.

המחבר מודע לכך באורח גלוי, שהרי הוא שם בפי דמותו שלו, בסוג של קריצה מטא-טקסטואלית, את קושי הבחירה בין הדרך האקדמית לדרך הסיפרית — דילמה הזוהה בדיוק לזו הניצבת בפני הקורא בסוגרו את הספר.

9. דיאלוגים: תפקיד דרמטורגי ותפקיד דידקטי

הדיאלוגים ממלאים תפקיד כפול הנפרד לעיתים רחוקות בטקסט: להניע את העלילה קדימה (עימותים, משאים ומתנים, הודאות) ולהעביר מידע היסטורי או משפטי (על זכות האובן, על טכניקות הציור של לאונרדו, על ההליך הנוטריוני). ניתן לקרוא מיזוג זה ככוח — הוא נמנע מגושי חשיפה מנותקים מן העלילה — אך גם כמגבלה סגנונית: דמויות משנה מסוימות (דלואן, רוסו, בורו) משמשות בעיקר כמתווכות פדגוגיות, ותשובותיהן, אף שהן עקביות עם תפקידן החברתי, דומות לעיתים להרצאות המחופשות לשיחה.

10. אירוניה דרמטית ומשחקי מראה

הרומן מכפיל אפקטים של אירוניה דרמטית, כאשר הקורא יודע לעיתים קרובות יותר מן הדמויות או חש מראש את הסוף לפנייה: הסמל שכמעט מגלה את המחבוא המוקף כותל, מכתבו של הסוחר הוונציאני שמנוקרה מוצא, או השימוש שעושה לאונרדו עצמו במונח "אובן" (מזל טוב) כדי לתאר את מותו שלו — משחק מילים מר על שמו של אותו חוק המפשיט אותו מרכשו.

"יועצים אחדים [...] רואים במוטי מזל טוב — במלוא מובן המילה — כדי להעשיר את אוצרות המלוכה."

פרק 1 — פרנומזיה מודעת על "זכות האובן" / "אובן", חדירה בדירה של הומור שחור לתוך טקסט חמור מאוד ביתר חלקיו.

11. חוזקות ומגבלות סגנוניות

נקודות חוזק

- עקביות מרשימה בין התוכן (מיסטיפיקציה שנבנתה במשך מאות שנים) לצורה (מבנה בעל כפילות זמנית, השתקפות-בתוך-שתקפות של הכותרת עצמה).
- שליטה באוצר המילים ההיסטורי והמשפטי, שלעולם אינה מיותרת, ותמיד נתונה בשירות המתח: כל מונח טכני הופך לקפיץ דרמטי.
- מוטיבים סמליים הנמשכים בעקביות — ספומטו, תיבה חתומה, חיוך — המעניקים אחדות פואטית לטקסט המתועד מאוד ביתר חלקיו.
- חוש לדיאלוג העימותי, מוצלח במיוחד בסצנות של מתח משפטי: המלאי בפרק 2, פרשת טריוולציו בפרק 3.

מגבלות ונקודות ערנות

- פרק 4, הדיאלוגי והדידקטי מאוד, מאט באופן ניכר את הקצב הסיפרי לעומת שלושת הפרקים הראשונים, הסצניים יותר.
- חזרות מבניות מסוימות (אנפורה משולשת, שאלה רטורית מדורגת) שבות ומופיעות בתדירות שעלולה, לאורך זמן, להיראות כתיק כתיבה יותר משהיא נראית כאפקט נקודתי.
- אורכן של תשובות מסוימות מקנה במקומות מסוימים לדמויות המשנה רהיטות פונקציונלית יותר משהיא מהימנה, כאשר הדיבור משמש בעיקר להעברת מידע לקורא.

הסגנון של "הצוואה הייתה מזויפת" מוגדר מעל לכול על ידי עקביותו המבנית: כל בחירה סגנונית – חילופי הרגיסטרים, פיסוק הדיאלוג, המוטיבים הנמשכים, המפנה הסופי אל הדו-שיח הוויכוחי – משרתת ישירות את המיזם ההיברידי המוכרז כבר בהערה הפותחת, זה של רומן החוקר את גבולו שלו מול המסמך ההיסטורי. הלשון, עשירה אך נדירות ראוותנית, מעדיפה את התקופה הקלאסית הרחבה עבור סצנות המאה השש-עשרה, ופרוזה יבשה יותר, כמעט פרוצדורלית, עבור החקירה בת-זמננו – אמצעי הפשוט בעיקרו ומתמיד באופן מרשים לאורך הטקסט כולו.

"ההיסטוריה, כמו האמנות, לעולם אינה פשוטה. היא עשויה אזורים אפורים, בחירות בלתי אפשריות, שקרים המשרתים את האמת."

פרק 3 – משפט מפתח המסכם, בנוסחה סופית אחת, את האסתטיקה ואת האתיקה של הרומן כולו.